

AKO SA BUDÚCNOŠT' SLOVANOV ZRAČÍ V UMENÍ

Text: Emil Pálaš, spisovateľ, badateľ, angelológ, www.sophia.sk, foto: redakce

JE PRAVDA, ŽE SLOVANIA MAJÚ POTENCIÁL VYTVORIŤ POSLEDNÚ INDOEURÓPSKU KULTÚRU? SVEDČIA O TOM TRI UMELECKÉ MOMENTY: PRVÝM JE VITÁLNOŠT', KTORÚ DOBRE VIDIET Z OHYBNOSTI SLOVANSKÝCH JAZYKOV. DRUHÝM JE KRÁSA VO VÝTVARNOM UMENÍ. A TRETÍM JE MRAVNÁ FANTÁZIA V LITERATÚRE.

Štúrovci nazývali Slovanov „najmladším synom v povesti ľudstva“. V slovenských rozprávkach sa traja bratia často vydajú splniť nejakú nadprirodzenú úlohu. Prvý vyniká silou a druhý rozumom, ale obaja zlyhajú. Uspeje až tretí, najmladší brat, ktorý má srdce. Romantizmus chápal dejiny ako príbeh smerujúci k zmysluplnému cieľu. Jednotlivé kultúry v nich postupne vystupujú do popredia a nadväzujú jedna na druhú. Striedavo jedna a potom druhá vetva národov preberá štafetu a stáva sa ohniskom duchovnej tvorby. Každá má svoje zvláštne nadanie, ktoré pretvorí na kultúru a prispeje tak ďalším poschodím do spoločného chrámu ľudstva. Kedysi tu bola prairindická a praperzská epocha; neskôr viedli Sumeri, Egypťania a všetci sa od nich učili; po nich Gréci a Rimania. Latinskú kultúru vystriedala anglosasko-germánska, ktorá dominuje v súčasnosti. Ale aj Germánov majú raz vystriedať Slovania a vybudovať celkom nový, vyšší kultúrny stupeň.

Baltoslovania sú poslednou indoeurópskou vetvou, ktorá zatiaľ nevydala svoje kvety a plody. Rad mysliteľov 19. storočia sa zhodol na tom, že Slovanstvo ešte nevytvorilo v dejinách svoje veľké slovo. Slovanská duša doposiaľ nevyjavila, čo v nej je a zostáva hádankou. Hegel konštatuje, že slovanský živel v postupnosti vývoja ducha ešte nevystúpil a Her-

der mu prorokuje veľkú budúcnosť. Oswald Spengler videl v Rusku ešte nenarodenú kultúru budúcnosti, ktorá má vystriedať faustovskú kultúru západu. Povzbudení nemeckými filozofmi rozvíjali Kollár, Štúrovci a slavjanofili myšlienky o budúcom poslaní Slovanstva vo svete.

Nepoviem, aké má byť toto poslanie. Poukážem len na tri momenty, kde sa v umení zračí prísľub, že Slovanov ešte čaká nejaká budúcnosť.

Prvým momentom je vitalita. Slovania majú mladistvé, tvárne životné sily. Zviditeľňujú sa okrem iného v ohybnosti (flexívnosti) slovanských jazykov. Jazyková schopnosť sa opiera vnútri človeka o vitálny článok, ktorý sa vo vonkajšom svete najčistejším spôsobom zjavuje v rastlinnej zeleni. Slovná zásoba, tvaroslovie a vetná skladba sa rozvíjajú ako zeleň či strom života (evolúcie). Botanika a lingvistiká sú preto spriaznenými vedami: študujú stromy, kmene a korene. Legendárne prvé písmená mali tvar rastlín.

Indoeurópania v pravlasti rozprávali veľmi ohybným spoločným prajazykom. Putovanie na západ akoby národy robilo staršími.

Urychlilo ich dozrievanie, sebauvedomenie. Skôr dospeli a vydali pritom svoje životné sily. Ich reč postupne strácala ohybnosť a spevňovala slovosled. Keltské a románske jazyky

Malba Alfonse Muchy – Slávia, Personifikovaná duša Slovanstva

Text je ponechan v jazyce autora, neboť takto lépe rezonančně a energeticky nese svůj význam a poselství Slovanství.

si zachovali len bohatšie časovanie. V nemčine pretrval zredukovaný systém pádov. Angličtina obsahuje už len drobné zvyšky flexie v čísle a nepravidelnom minulom čase. Baltské a slovanské národy však zostali na východe a uchovali si vysoký stupeň jazykovej ohybnosti: skloňovanie, časovanie, stupňovanie, voľný slovosled a bohatú slovtvorbu. Od jedného koreňa možno odvodiť slovtvorné hniezdo s desiatkami slov a stovkami tvarov. Západné kultúry vykryštalizovali a stvrdli. Kým Slovanstvo si udržalo istú tvárnosť, nevyhranenost, všestrannosť a tým aj učelivosť, schopnosť prijímať nové myšlienky. Nesformované životné sily sú predpokladom budúceho vývoja. Táto zákonitosť platí všeobecne: pre vývoj národov rovnako ako pre evolúciu druhov. V každom geologickom období sa niektoré druhy stanú úspešné tým, že sa urýchlene špecializujú a prispôsobujú prostrediu. Tým ovládnu svet, ale aj stuhnú vo svojej forme. V ďalšom období vyhnú a vývoj pokračuje z menej vyhranených, všestrannejších foriem. Analógiou na úrovni embryogenézy sú kmeňové bunky, ktoré sa ešte terminálne nediferencovali a preto sa môžu stať všetkým, čo bude potrebné. Slovanstvo je najmladší brat: ako posledný sa vetví a vzdaluje z kmeňa Indoeurópanov. Slovanská vitalita tvorí potenciál, no musí byť aj správne vedená a vzdelávaná. Nedokončenú mladú bytosť možno aj skriviť zlým príkladom a falošnými náukami. Také nebezpečenstvo je rub a líc daru mladosti. Druhým momentom je krása. Vo výtvarnom umení vidno, ako u Slovanov stále ešte hrá rolu potreba krásy a estetickéj ušľachtlosti. Do západného umenia sa vkradla dekadentná črta intelektuálneho nihilizmu a estetická deformovanosť. To neznamená nič iné ako toľko, že Slovania sa ešte len pripravujú stať sa niekým viac, než sú teraz; a západ pomaly stráca duchovné sily tehotné budúcnosťou. Napríklad bábkarstvo. Ruské bábky sú ľudskejšie a vyjadrujú city. Americké bábkarstvo ovládli príšerky a upírčatá. Aký význam má krása? Je poslom a zvestovateľkou našej životnej úlohy. Všade tam, kde vás

oslovuje krása, máte pred očami vaše poslanie! Krása sa objavuje tam, kde sa chce niečo zrodiť do sveta. Kvet sa objaví, keď má prísť plod. Žena skrášnie predtým, ako privedie na svet dieťa. Estetický zmysel je oko do budúcnosti. Nadšenie krásnom je úzko zviazané s inšpiráciou, prostredníctvom ktorej sa svet ducha zhmotňuje pozemsky. Všetko nové sa rodí v aure krásy: po boku veľkých objaviteľov a priekopníkov často v počiatkoch stála žena, ktorá ich podporovala.

Krása smeruje sily túžiac po plodení k niekomu/niečomu mimo nás, čo nás presahuje a čomu/komu sa môžeme darovať. Volá nás k obeti, ktorou vyrastieme ponad seba samých. Koho už neoslovuje krása, s tým sa viac nepočíta pre žiaden vyšší cieľ do budúcnosti. Ak sa plodivá sila narcisticky uzavrie do seba; ak sa prestane orientovať na ideály; ak sa už nedaruje a neslúži – začína sa duševný úpadok. Posadnutosť pohľadom s jeho odchýlkami a zvláštnosťami, aká sa na západe stala centrálnou politickou témou, býva priznakom úpadku a sprevádza súmrak každej civilizácie. Naopak úsvit civilizácie sa poji s cudnosťou a mravnými ideálmi.

Budúcnosť Slovanov závisí od toho, nakoľko sa im podarí uchovať si pohľadnú silu v čistote a s ňou zdravú predstavivosť. Dokážu to len ak budú mať pravdivú náuku o človeku a nenaletia na podvody. Ako to, že napríklad slová panenský, spanilý už stratili obsah? Prečo si staré kultúry cenili panenstvo tak vysoko? Pretože s telesným panenstvom súvisí čosi oveľa dôležitejšie a to je duševné panenstvo. Človek, ktorý zradí svoju prvú lásku, stratí svoju vnútornú hviezdu a spojenie s nebom. Stratí schopnosť veriť a tvoríť citové väzby, kráča potme a sám. Zrušením vernosti sa nerozvracia iba manželstvo (a tým kolíska ďalšej generácie), ale aj schopnosť oddanosti akémukoľvek väčšiemu celku ako je vlasť a štát. Podkope sa tým svornosť a šanca niečo spoločne dokázať. Viac ako stotisíc dievčat z východnej Európy každoročne predajú proti ich vlastnej vôli ako sexuálne otrokyne v zahraničí. A ešte viac sa ich predáva dobrovoľne. Uznávaná krása

Slovaniek tu nezakladá žiadnu budúcnosť, ale oteká do pažeráka draka. Drak požíra naše panny.

Tretím momentom je mravná intuícia. V nadvedomí u Slovanov je stále činná morálna fantázia, ktorá je pripravovateľkou ich nadchádzajúcej kultúry. Vezmime si vedecko-fantastickú literatúru. Žáner fiction môže pri poznávaní národných charakterov splniť podobnú úlohu ako Rorschachov test v psychológii. Pri tomto teste pokusná osoba dostane karty s náhodnými, nič neznamenajúcimi atributovými škrvnami a má povedať, čo vidí. V nejednoznačných, málo štruktúrovaných situáciách si do videneho premietame naše vlastné psychické obsahy, úmysly, pocity, strachy a túžby. Pri stretnutí s neznámom tak mimovoľne prezrádzame niečo o svojej vlastnej osobnosti.

V NADVEDOMÍ U SLOVANOV JE STÁLE ČINNÁ MORÁLNA FANTÁZIA, KTORÁ JE PRIPRAVOVATEĽKOU ICH NADCHÁDZAJÚCEJ KULTÚRY.

O mimozemšťanoch práve nevieme vôbec nič. Premýšľať o nich je ako dívať sa na čistý biely hárok papiera. Ak tam niečo vidíme, tak len samých seba. Odpradáva sa takto naši predkovia dívali do sklenených gúľ alebo do tmy ako do zrkadla, kde sa im zjavili obsahy ich vlastného vnútra.

Pripomeňme si niektoré známe diela: Dvadsaťtisíc míľ pod morom od Julesa Verna, Vojnu svetov od Herberta G. Wellsa, Solaris od Stanisława Lema alebo Poludnie od bratov Strugackých. Na západe prevažuje tvrdé a na východe mäkké science-fiction. Západný človek sa mravne nevyvíja, ale sa namiesto toho obklopuje technikou. Pokrok je vonkajší, externalizovaný do vynálezov. Slovanské science-fiction sa viac zaujíma o psychológiu, filozofiu, etiku, vízie ideálnej spoločnosti. Pokrok sa tu viac zvnútorňuje do výchovy a zušľachtenia samotného človeka. Wellsovi sa v duchu vynorila takáto vízia

Marťanov: obyvatelia starého, vyčerpaného sveta prepadli Zemi a spustošili ju. Pochodujú v ničivých mechanických strojoch a paralyzujú pozemšťanov smrtonosnými lúčmi či jedovatým plynom. Keď to v roku 1938 vysielali ako rozhlasovú hru, tisíce Američanov uverili, že sú to správy. V panike opúšťali domovy a opevňovali sa proti útočníkom. Teda Američan, keď sa díva do krištáľovej gule, vidí tam agresora, ktorý je technicky vyspelý, ale s motiváciou na úrovni zvieracích pudov. Je to projekcia spôsobu, akým sa Američan sám správa na kolonizovaných územiach.

Slovanská kultúra zrie v zrkadle svojho vnútra niečo iné. Zdá sa jej o civilizácii, inteligencii, ktorá nás prevyšuje a ktorú ešte nedokážeme pochopiť. Je skôr duchovná ako technická a skúma, či sme už dostatočne morálne zreli, aby nám pomohla urobiť ďalší krok vo vývoji. Americké filmy zobrazujú svet v devolúcii: samí kyborgovia a mutanti, a každý s každým bojuje o posledné zdroje a prežitie vo svete po atómovej vojne. Slovanský spisovateľ naopak dúfa v príchod vyššej, dokonalejšej rasy, ktorá prekonalá vlastné sváry i pokusenia a stala sa dobrodejnou pre ostatných. Každý tak tuší svoju vlastnú budúcnosť. V podvedomí Ameriky je zakorenený strach. V podvedomí Slovanstva žije nádej.

No i tento náš dar je vystavený nebezpečenstvu. Komunizmus bol monštróznym predčasným pôrodom, zneužitím slovanskej viery v spoločenstvo. Zbožné ctenie Slovanov sa odvádza do siekt, kde ponúkajú naivné a nadrealitou sa vznášajúce fantázie – kým praktický život je vo vleku západných vzorov. Nepodliehajte pokušeniu predčasne sa dívať na západniarov zvrchu, kým sme sa ešte nenaučili ani to, čo oni. Zatiaľ tu hovoríme len o vlohách, ktoré ležia ladom. Až vtedy sa Slovania stanú nezávislí, keď vyvinú vlastnú poznávaciu metódu, založia na nej svoju múdrosť a namiesto snívania rozvinú reálne cnosti. Štúrovcí ju volali slovanskou vedou, Komenský pansofiou a Solovjov sofiológiou. Slovanstvo hľadá Sofiu – celistvú múdrosť, ktorá spojí svetlo rozumu s teplom srdca a dobročinnosťou rúk.